

Editorial

Ptali jsme se ve výzkumu, co bychom měli udělat pro dobré vzájemné soužití rómské a nerómské populace. Po roce jsem se opět dostala ke kódování odpovědí dotázaných, chtěla bych mít přeci jenom přehled nejlépe o všem. Ne že bych se dozvěděla něco překvapivého, ale jednotlivé ingredience do sebe začaly podstatně lépe zapadat.

Nerómská populace (bílí, gádžové) by měla být vůči Rómům tolerantní, nevyvolávat konflikty, Rómy před

útoky bránit, případně si jich vůbec nevšímát. Rómové se mají přizpůsobit většinové populaci, mají pracovat, vzdělávat se a „nekrást“.

Nedá mi to, abych nehovořila o svých zkušenostech. Okradená jsem byla dvakrát, v obou případech to byli „bílí“. Sexuálně obtěžovaná jsem byla čtyřikrát (masturbující muž stojící blízko vedle mne na tramvajové zastávce, v pomalu jedoucím okolo projíždějícím autě), ve všech případech to byli „bílí“. Nikdy jsem neutrpěla újmu od žádného Róma. Přesto kdykoli vstoupí skupina hlučných Rómů do tramvaje, nebo je potkám na ulici, mám vnitřní pocit ohrožení. Ten určitě nevznikl na základě zkušeností, mám ho naučený a byl mi předán jako součást socializace.

Postoj můj i postoj respondentů našich výzkumů je velice jednoduše vysvětlitelný. Kulturní vzorce chování naší „bílé české“ společnosti se liší od vzorců chování společnosti Rómské. Tedy chování v rómském kontextu normální, běžné, konformní hodnotíme na základě našich měřítek jako normální, neadekvátní, ohrožující. Požadujeme tedy, aby se nám Rómové přizpůsobili, protože nás je většina. To zní logicky, na tento přístup si již čtrnáct let zvykáme jako na základní pravidlo demokracie.

A není to všechno trochu jinak? Viděla bych zde jednu paralelu. Lidé zejména západní euroatlantické kultury kolonizovali rostlinný i živočišný biotop, v řadě případů s extrémně drastickými důsledky. Doplatili na neznalost funkčních mechanismů. Zasahovali do komplexních vztahů rostlinné a živočišné říše bez znalosti a ohledu na možné dopady.

Nikdo snad nepochybuje o tom, že mezilidské a mezikulturní vztahy jsou významně složitější a možné dopady této manipulace nyní nejsme schopni dohlédnout. Nezaškodí ale připomenout závislost na alkoholu amerických indiánů, jak to

všichni známe z westernů a máyovek, problémy s diabetes u Rómů způsobených socializačními i genetickými aspekty (nedostatek potřebných enzymů v genetické výbavě).

Správným heslem v této otázce totiž není asimilace, ale poznávání se a vzájemný respekt. nikdy bychom totiž neměli zapomínat, že i naše chování může vypadat v očích jiných národů jako nepatřičné. Už třeba jenom kýčání a smrkání na veřejnosti a uložení již jednou použitého kapesníku do kapsy považují Japonci za společensky nepřijatelné.

Adéla Seidlová

«TEORIE PRO VŠECHNY»

»

Současná deprivatizace náboženství - část 2.

Sedmdesátá, osmdesátá a devadesátá léta ovšem rychle vedla k pádu iluze, přičemž incident z 11. září je jen extrémním dokladem této skutečnosti. Náboženství, nebo alespoň některé jeho formy, si opět "našlo cestu" do světa a teoretikové museli velmi rychle přehodnotit své dosavadní představy o společenském vývoji (již citovaný P. L. Berger může být příkladem par excellence). To však neznamená, jak se většina Evropanů a Američanů domnívá, že jedinými náboženstvími současnosti

jsou jeho militantní, teroristické formy, ani že "nejhorší" podobou tohoto "středověkého tmářství" je radikální

islám. Pravdě je mnohdy blíže pravý opak.

Od poloviny 70. let se celosvětově začíná šířit jev, který sociologové nazvali deprivatizací náboženství, čili pravý opak dříve popisované náboženské privatizace. Za "nová náboženství" tak přitom přestávají být označovány importy z Východu v podobě nejružnějších malých náboženských skupin, nýbrž jde především o nové formy křesťanství - pokoncilní katolicismus v 80. a 90. letech silně reformovaný papežem Janem Pavlem II. nebo nejružnější evangelikální (letniční) církve na protestantské straně. Oba velké proudy moderního křesťanství přitom mají výrazně misijní charakter, takže platí - u nás bohužel až trapně neznámá skutečnost - že v posledních dvou dekádách o prvenství v počtu nových přívrženců vytrvale bojují dvě náboženství. Islám díky vysoké porodnosti muslimů a křesťanství (katolicismus ale zejména letniční hnutí) prostřednictvím obrovského

množství konvertitů na celém světě. Tento boj přitom není jen slovní frází, v mnoha případech (z obou stran) dochází i k jeho méně metaforickým podobám. Důsledkem je ovšem pochopitelný zájem jak muslimů, tak i křesťanů o větší uplatňování principů jejich víry v reálném sociálním dění a neméně též v politice.

Citovaný Peter L. Berger před časem v souvislosti s kritikou dnes již zastaralých sekularizačních teorií prohlásil, že "dnešní svět je, až na pár výjimek ..., fanaticky náboženský, stejně jako svět vždycky byl, a v některých oblastech dokonce ještě víc." Stalo se tak ještě před 11. zářím a americkou kampaní proti radikálnímu islamismu, ta však Bergerova slova přímo potvrzuje. A to hned dvakrát, neboť militantní islámská hnutí (a moderní radikální islám jako celek) tvoří jen jednu stranu mince, zatímco tou druhou nepochybně je americké "občanské náboženství" (termín zavedeným R. N. Bellahem), trvalá přítomnost křesťanských prvků v americké politice a v sociálním diskurzu jako celku. Heslo "In God we trust" na amerických bankovkách totiž není jen prázdnu floskulí, stejně jako podíl křesťanské Morální většiny a dalších lobbistických organizací na amerických prezidentských volbách.

Celosvětově tedy v současnosti dochází k náboženské deprivatizaci, kdy islám a (z našeho, do značné míry vnitřního, pohledu málo viditelné) křesťanství jsou jen jejími nejvýraznějšími příklady. Z tohoto trendu se Evropa zdála na dlouhou dobu unikát, jakoby tím potvrzovala sekularizační teorii, která jinde dávno platit přestala - například ve Spojených státech je již zcela zřejmé, že v průběhu 20. století nejen že nedošlo k sekularizaci společnosti, ale ani k privatizaci náboženství (jež může být považována za jeden z projevů "mírnější" sekularizace). Modernizace Američany z kostelů ani z církví nevyhnala a pokud i pro USA platí v poslední době jistá deprivatizace symbolické sféry, projevující se např. halasným děkováním Bohu v řečech současného amerického prezidenta, pak jen proto, že náboženství do politiky vstoupilo vskutku masivně. V Evropě, dlouho se zdálo, tomu bylo jinak - zájem o tradiční církve upadal a jejich vliv klesal. I to se však zdá měnit.

Mgr. Zdeněk R. Nešpor

»

První a druhá demografická revoluce

Jednou z teorií snažících se vysvětlit změny v úrovni demografické reprodukce je teorie demografické revoluce. Demografická reprodukce - rození a umírání, je biologicky podmíněna, ale zároveň je ovlivňována situací ve společnosti.

V čem spočívá demografická revoluce (neboli demografický přechod, transice)? Je to proces, kdy se reprodukce změní z extenzivní v intenzivní a to v souvislosti s proměnou společnosti tradiční na společnost moderní. Tzn. že původně vysoká míra porodnosti i úmrtnosti (tudíž udržující malý populační přírůstek) postupně klesají. V průběhu první demografické revoluce nejprve dojde ke snížení hladiny

úmrtnosti. Porodnost však klesá až s určitým časovým odstupem, což vede k výraznému zvýšení počtu obyvatel. Až po poklesu úrovně porodnosti se populační přírůstek opět zmenší (někdy je až záporný). Průběh v konkrétní oblasti závisí na kombinaci jednotlivých faktorů a na předchozím vývoji. K nárůstu populace vůbec nemusí dojít, například ve Francii byl pokles úmrtnosti ihned kopírován poklesem porodnosti a počet obyvatel se v té době výrazně nezměnil.

Všechny tyto změny jsou podmíněny určitou situací ve společnosti, industrializací (strojní výroba, nové zdroje energie, lepší výrobní postupy), urbanizací (stoupá podíl lidí žijících ve městech), rozpadem velké tradiční rodiny, zmenšením rodičovské moci, změnou způsobu života. Na poklesu míry úmrtnosti se podepisují například lepší hygienické podmínky, pokrok lékařských věd, lepší životní úroveň. Klesající úroveň porodnosti je mimo jiné důsledkem i vyšší vzdělanosti, emancipace žen, proměnou významu dětí pro rodinu.

Počátky přechodu se odehrály v polovině 18. století v Evropě, především ve Francii a Anglii. Později postupně zasáhl ostatní země západní Evropy, Austrálii, Severní Ameriku, východní a jižní Evropu, Japonsko. V posledně jmenovaných oblastech demografická revoluce končila v polovině 20. století. Ve vyspělých zemích byl tento proces velmi zdoluhavý. Naopak v rozvojových zemích demografická revoluce začala až v 60. letech 20. století a probíhá velmi rychle. Platí, že čím později revoluce začne, tím je rychlejší - ze zemí, kde již proběhla, sem proniká například kvalitnější lékařská péče. U nás demografická revoluce proběhla přibližně v letech 1830 - 1930, na Slovensku o něco později (1900-1950).

Od prvního přechodu je třeba odlišit přechod druhý, který zasáhl severní a západní Evropu v 60. letech a trval přibližně 20 let. Došlo k proměně hodnotové orientace odrážející se v demografickém chování, k růstu individualismu. Rodina ztrácí svou nezastupitelnou funkci, narůstá počet nesezdaných soužití a neúplných rodin. Také se posouvá věk vstupu do manželství a věk, kdy lidé přivádějí na svět své první dítě. Výsledkem je výrazný pokles míry porodnosti, a protože se současně neustále prodlužuje naděje dožití (neboli střední délka života), zvyšuje se podíl starých osob v populaci. V České republice druhý demografický přechod probíhá zrychleně od 90. let.

Iva Chludilová

»

Sociologie politiky

Sociologie politiky, která je průnikem sociologie a politické vědy, se zabývá zkoumáním *společenských podmínek politiky*, tj. faktorů ovlivňujících a vysvětlujících politiku a naopak zkoumáním *působení politiky na společnost*. Přestože se s tímto přístupem setkáváme již a antickém Řecku, jako disciplína se sociologie politiky institucionalizovala až v roce 1959 na IV. Světovém sociologickém

kongresu založením Committee of Political Sociology.

Působení na rozhraní obou disciplín umožňuje sociologii politiky řešit široké spektrum atraktivních badatelských témat a problémů. Politická věda vstupuje do sociologie politiky svými dvěma základními, vnitřně bohatě strukturovanými tématy, jimiž jsou jednak systémové mocenské struktury společnosti (politické systémy, ústavy, instituce), jednak působení politických aktérů (individuálních, skupinových, organizačních), a to ve společenských makro, mezo i mikroúrovních.

Badatelský prostor sociologie politiky však není bezbřehý. Tematické a problémové spektrum sociologie politiky je na jedné straně omezeno státovědní problematikou a jejími státoprávními aspekty, včetně analýz technik vládnutí, technologií moci, řízení a ovládnutí; na druhé straně nejsou předmětem jejího zájmu a výzkumu normativní aspekty a koncepce politické filosofie a ideové či ideologické hodnotící polohy. [Mohr 1995: 413- 487] Prostor sociologie politiky a její tematické spektrum je svým způsobem také vymezeno rozsáhlým kompendiem literatury zahrnované do sociologie politiky.

V takto vymezeném prostoru lze formulovat jednotlivé problémy, badatelské projekty a výzkumné úlohy sociologie politiky.

Mezi témata sociologie politiky patří: velké strukturální a funkcionální společenské a politické procesy, změny a jejich nositelé. Profesionální, celostátní politika a její systémy, procesy a působení různých aktérů (demokracie, parlamentní demokracie, politické strany, parlament, vláda, mocenské a samosprávné instituce, zájmové a nátlakové skupiny a instituce). Občanská společnost; parciální politiky a jejich působení; zájmy, jejich zprostředkování; komunikování, reprezentování, naplňování. Jejich konsekvence v politice a ve společnosti (různá štěpení, konflikty, vyjednávání, či kontinuita a konsenzuálnost), podoby politických systémů, režimů, podoby sociálních struktur, vztah sociálních nerovností a moci. Legitimita, legitimování a programování různých situací, cílů a důsledků různými skupinami a aktéry (politická kultura). Různí skupinová i individuální aktéři těchto procesů na různých úrovních (elity, reprezentanti, kandidáti, odpůrci, sociální skupiny, organizace, pod.) a jejich působení.

Doc. PhDr. Lubomír Brokl

Mohr Arno (Hrsg.), Politische Soziologie, Grundzüge der Politikwissenschaft, R. Oldenbourg Verlag, München, Wien 1995.

«AKTUALITY»

»

Česko - německé pohraničí

Otevření hranic mezi Spolkovou republikou Německo a tehdejším Československem vyvolalo atmosféru společenské euforie, která zasáhla obyvatele českého, ale také německého příhraničí. Došlo k výraznému růstu frekvence

kontaktů a vytváření nových vazeb mezi obyvateli českého a německého pohraničí. Rychle vznikaly rovněž různé organizační vazby územní spolupráce včetně euroregionů. Vytvořily se předpoklady postupného propojování územních systémů. Znovu sjednocení Německa a jeho návrat do role kontinentální mocnosti výrazně modifikovalo roli českého pohraničí. Přestože z územního hlediska dosti nerovnoměrně, stává se české pohraničí prostorem „přibližování“ České republiky k evropským strukturám a postupně také aktérem integračních procesů. Zejména zásluhou kooperace se SRN, která disponuje rozvinutou teoretickou bází a institucionalizovanými praktickými instrumenty přeshraniční spolupráce, jak jsou definovány v Evropské chartě hraničních a přeshraničních regionů, byla realizována řada rozvojových projektů.

Česko-německé pohraničí tak postupně ztrácí (výjimky tvoří některé problémové regiony bývalé NDR) charakter koncového území s degradujícími důsledky v sociální, ekonomické a kulturní oblasti. Kvalitativní změnu přináší zvláště fakt, že pohraniční oblasti se staly územím, jež se významně podílí na zprostředkování transferu kapitálu, zboží a služeb mezi SRN a vnitrozemím ČR, případně dalšími státy východní Evropy.

Pohraniční území nicméně nadále negativně ovlivňují důsledky dlouhodobého vývoje dvou odlišných sociálních systémů. Důsledkem tohoto vývoje je současná asymetrická povaha česko-německých vztahů, která je silně pociťována zejména v těch částech pohraničí, kde dochází k častému a bezprostřednímu styku obyvatel. Nerovnoměrnost je dána spíše historicky a projevuje se v rozdílné aktivitě a motivaci Čechů a Němců, s nimiž vstupují do vzájemných kontaktů. Češi podle výzkumů jsou motivováni převážně možnostmi výdělků, Němci se spíše zajímají o nákup zboží a služeb.

Nerovnost vzájemných vztahů je vyjádřena v praktickém životě především rozdílnou kupní silou měn, a v důsledku toho i rozdílným způsobem chování, životním stylem, sebevědomím a vzájemnými postoji. Zřetelně existují rozdíly v možnostech investování, nákupu nemovitostí, podnikání apod. Nerovnoměrnost motivace je do jisté míry výhodná v tom ohledu, že nestaví Čechy a Němce jednoznačně do pozice konkurentů. Motivace má spíše komplementární povahu naplňující podmínku vzájemně výhodné spolupráce.

V popsané situaci působí negativně aktivity a historické reminiscence sudetoněmeckých krajských organizací. Výzkumné projekty realizované oddělením České pohraničí naznačují, že ekonomická nerovnost systémů po

obou stranách hranice, jakož i bariéry spolupráce plynoucí z kulturní odlišnosti a nedostatečné jazykové znalosti, spolu s „otisky“ novodobé konfliktní historie způsobují, že odbourávání etnických stereotypů a spontánní procesy formování přeshraničního občanského společenství probíhají jen pomalu a obtížně. Chybějící prvek přeshraničního společenství tj. kontinuálního prolínání občanských společenství obou národů bude zřejmě vznikat postupně v závislosti na vyrovnávání životních podmínek a úrovně po obou stranách hranice. Výzkumy dokazují, že přes poměrně intenzivní kontakty má stálejší přeshraniční vazby s někým v Německu pouze asi 5% obyvatel pohraničních okresů. Kvantita i povaha těchto vztahů nezakládá důvody mluvit o etablovaném přeshraničním společenství. Současný stav lze spíše charakterizovat jako koexistenci dvou paralelně působících a odlišně se vyvíjejících sociálních systémů.

Česká společnost jako celek považuje přes určitou rezervovanost Německo za žádoucího partnera. Důvody jsou jak v uznání vyspělosti německé ekonomiky a společnosti, tak pragmatické, kdy je SRN chápána jako důležitý ekonomický i politický partner. Souběžně obyvatelstvo odmítá pojetí „narovnání“ mezi Čechy a Němci, jak je prostřednictvím konceptu „přehodnocování dějin“ uplatňuje Sudetoněmecké krajanské sdružení. S pokračujícím dialogem a spoluprací se rovněž v české společnosti diferencují a polarizují názory na další průběh dialogu s Německem a organizacemi vyhnanců.

Konfliktní minulost česko-německého soužití zůstává přítomna latentně v postojích i jednání lidí a na pozadí asymetrie současné situace tvoří moment znepokojení v aktuálních česko-německých občanských vztazích.

Počínaje rokem 2003 zahajuje oddělení České pohraničí Sociologického ústavu Akademie věd ČR řešení tříletého projektu Občanská dimenze česko-německých vztahů ve fázi vstupu ČR do Evropské unie s důrazem na pohraniční oblasti (řešitel Václav Houzvička). Projekt je financován Grantovou agenturou Akademie věd ČR v rámci Programu podpory cíleného výzkumu a vývoje.

Projekt si klade za cíl zaznamenat s využitím empirických údajů v ucelené podobě obraz vnímání Německa v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí ve fázi vstupu České republiky do Evropské unie. Navazuje na systematický výzkum týmu Pohraničí z let 1993-2001, který naznačuje zřetelnou ambivalenci ve vnímání SRN diferencující jak českou společnost, tak politické elity. Přestože Německo je spojencem ČR v NATO a významným aktérem vstupu ČR do Evropské unie zůstává v bilaterálních vztazích přítomno určité napětí, které nedokázala zcela odstranit ani smluvní úprava vztahů (1992) a Deklarace (1997). Prvek historické paměti (zánik samostatné ČSR, okupace, odsun) zůstává latentně přítomen (především v podobě tzv. sudetoněmecké otázky) a vytváří rizikový faktor česko-německých vztahů. Vstup České republiky do EU přináší denní potřebu politiků, občanů i institucí

(ministerstvo zahraničních věcí, krajské úřady) vyrovnat se s minulostí a navázat partnerské vztahy s Německem.

Výstupy projektu poskytnou ucelený obraz toho, jak vnímá obyvatelstvo česko-německého pohraničí obraz SRN, do jaké míry se posilují či oslabují národnostní předsudky v důsledku aktuální situace. V neposlední řadě poskytne projekt zpětnou vazbu při formulování a realizaci záměrů české zahraniční politiky i politiky místních správních a samosprávních orgánů. Poznatky, data i analýzy mohou posloužit české diplomacii (ale také krajským úřadům a dalším institucím) jako argumentační podklady k jednání s německými partnery, podobně jako v případě předchozího projektu, jehož výsledky sloužily k argumentaci při přípravě konečné podoby česko-německé Deklarace.

PhDr. Václav Houzvička

»

Volba prezidenta ve světle veřejného mínění

První dvě volby prezidenta podle stávající ústavy selhaly a výběr kandidáta vládní koalice do třetí volby začíná být pěkná taškařice. Vážně a důležitě se při ní tváří jen herci. Publikum se baví. Ve skutečnosti je ale dost smutné, že v české politice za téměř patnáct let svobodného vývoje, který umožnil formování politických stran, politických názorů a zřetelně vyprofilovaných ideologických „táborů“ a volebních preferencí, není vládnoucí část politické reprezentace schopna navrhnout a zvolit za prezidenta osobnost, která by vyvolávala nejen občanský, ale i politický respekt a musí hledat mezi ne-politiky. Nedávno jsem četl názor, že Václav Havel, v době kdy byl poprvé zvolen prezidentem, také nebyl politikem. Tato námitka neobstojí. Havlovy politické názory a hlavně činy, jejichž politický význam byl tehdy nesporný, znal v té době každý, jeho příznivci i odpůrci. Při vši úctě ke jménům, která jako králíky z klobouku tahají předsedové stran vládní koalice, se není možné vyhnout otázce, kolik občanů, kterým by takto měl být zvolen prezident, vlastně tuší, jaké jsou jejich politické názory, kdy a jak je vyjádřili, jakým činem dali najevo odvahu za svým názorem stát? Pokud „hodnota“ těchto osobností pro vládní koalici spočívá právě v tom, že tak neučinili, a mohou pro tudíž hlasovat i komunisté, není to smutná, ale spíše tragická výpověď o stavu naší politiky.

Je tady ale ještě jeden důvod k velkému znepokojení. Řada neméně významných a dokonce veřejnosti mnohem známějších osobností než ty, o kterých (směšně) tajně jedná vládní koalice, podepsala výzvu, ve kterém zákonodárce žádá, aby si za dané situace nového prezidenta mohli zvolit občané přímo. Důležité je, že mezi těmito osobnostmi

jsou jak vášniví příznivci tak zarytí odpůrci Václava Klause, proti kterému se celé toto trapné divadlo vlastně hraje. Je zřejmé, že lidé, kteří tuto výzvu podepsali, se mnohem více bojí toho, že se naše politika už nebude nic jiného než nechutné zákulisní handlování, než toho, že by přímou volbu mohl vyhrát Václav Klaus. Ať vyhraje ten, kdo většinu občanů přesvědčí o tom, že bude dobrý prezident.

Vládní koalice může klidně ignorovat názor desítek významných osobností. Při vědomí rostoucí otrávenosti občanů z politiky, by ale vládní koalice neměla ignorovat veřejné mínění, které je už dlouho jasně na straně přímé volby. Výsledky výzkumu agentury STEM provedeného pro Českou televizi a Český rozhlas na konci října minulého roku ukázaly, že přímou volbu prezidenta již tehdy požadovalo okolo 85 % veřejnosti. Dlužno říci, že voliči ČSSD ani dalších stran současné vládní koalice nebyli výjimkou. Jejich voliči byli dokonce přímé volbě nakloněni více než voliči ODS. Nijak výrazně to přitom nesouvisí s názorem na to, zda by nově zvolený prezident měl či neměl stát mimo politické strany. Požadavek přímé volby zřetelně převažuje mezi těmi, kteří by rádi viděli „nepolitického“ prezidenta, i mezi těmi, kteří si myslí, že by prezident neměl stát mimo politické strany. Výzkum provedený Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) v prosinci minulého roku ukázal totéž. Pro nepřímou volbu se vyslovilo jen 17 % dotázaných, zbytek chtěl zákonodárcům tuto výsadu odejmout. Zájem zvolit si prezidenta sami měli opět nejvíce stoupenci ČSSD. Není divu, v té době bylo již všem jasné, jak dopadlo a k čemu vlastně bylo stranické „referendum“. Jak je vidět, postup vládní koalice a hlavně její nejsilnější strany je v příkrém rozporu nejen s přáním významných osobností a většiny občanů, ale i vlastních voličů. To je třeba si zapamatovat!

Myslím, že všem je jasné, že pokud by se konala přímá volba, bude dost času na to, aby se občanům představily osobnosti, které najdou odvahu se o úřad ucházet z vlastního rozhodnutí vysloveného tváří v tvář voličům a hlavně možným dalším soupeřům, včetně Václava Klause. Už toto rozhodnutí má v porovnání s alibistickými výroky „ještě mě nikdo neoslovil, ale pokud osloví, nebudu proti“, něco do sebe. Nechtě osobnosti, které se samy a hlavně z vlastní vůle rozhodnou ucházet o křeslo prezidenta, přesvědčí slovy a činy, že jsou lepší než Václav Klaus. Když nebudou lepší, prohrají. Nic horšího se jim nemůže stát. Ať média umožní sledovat jejich boj o přízeň občanů a o jejich hlasy. Naše demokracie už skoro uvláčená věčným politickým handlováním to potřebuje jako sůl. Výzkum veřejného mínění mluví v tomto směru více než přesvědčivě.

Doc. PhDr. Petr Matějů, PhD.

»

Reforma veřejných financí bez „šému“

Dokud Golem neměl v hlavě šém, vypadal sice mohutně a zdatně, moc toho však nezmohl. Vnitřní energii v něm uvolnil až ten, kdo mu vložil do hlavy šém. Koncepce reformy veřejných

rozpočtů předložená ministrem financí, na naše poměry vypadající odvážně a mohutně, připomínala Golema. Radikálním krokům, které měly ovlivnit vývoj v ekonomické a sociální oblasti v nejbližších letech, chyběl zdroj vnitřní energie. I když je teď Sobotkova reforma u ledu a vypadá to, že vládní koalice ji společnými silami uvláčí k zapomnění, přece jen stojí za to zabývat se jednou z jejích slabých stránek.

Ministerstvo financí projevilo značnou dávku odvahy, když konstatovalo, že „vývoj fiskální politiky nevytváří podmínky pro vyvážený a dlouhodobě udržitelný ekonomický růst a podvazuje možnosti vlády realizovat v rozpočtové politice své priority, včetně zabezpečení efektivního sociálního státu“ a dále, že „systém veřejných financí trpí neexistencí nástrojů, které by umožňovaly zvrátit dosavadní tendence“. Diagnóza byla stanovena správně, v terapii však cosi chybí. A to tak citelně a zjevně, že bez zásadní korekce by návrh zpracovaný ministerstvem dlouhodobě udržitelný ekonomický růst nenastartoval. Autoři totiž zůstávají v zajetí „účetního“ pojetí reformy financí: chceme-li snížit rychle rostoucí deficit veřejných rozpočtů, musíme buď zvýšit příjmy, nebo snížit výdaje, případně učinit obojí. Problém ale není ani tak v tom, že tento účetní a čistě defenzivní přístup je nepopulární, nýbrž především v tom, že není dostatečně perspektivní, neboť nevnaší do ekonomického systému prvky, které by mohly zvrátit nepříznivé trendy.

Autoři se v dokumentu na řadě míst hlásí k myšlence „sociálního státu“. Patrně však nepochopili (a v tom přebírají zásadní omyl obsažený již v programovém prohlášení vlády), že moderní sociální stát zdůrazňuje produktivní roli sociální oblasti, že se tedy nejedná o jakýsi „gulášový socialismus“. V tom, o čem například usiluje britská labouristická vláda, je efektivnost sociálních výdajů bezprostředně spojena s rozvojem lidských schopností, tj. s tím, jak jsou zjišťovány a postupně odstraňovány příčiny omezující rozvoj a uplatnění schopností člověka a jeho motivaci k výkonu. Tato filozofie je však v naší koncepci reformy veřejných rozpočtů potlačena. Nenajdeme v ní totiž (na rozdíl např. od obdobného materiálu připraveného na Slovensku či v rozporu s doporučeními MMF) ani zmínku o nutnosti reformy financování investic do lidských zdrojů.

Koncepce naznačuje, že se počítá s omezením výdajů souvisejících s nezaměstnaností, sociální péčí a státní sociální podporou. Co se tím ale vyřeší, když budou z veřejných zdrojů financování „výrobci“ nezaměstnaných a sociálně potřebných? Jde o střední a vysoké školy, jejichž „produkce“ již delší dobu - jak přiznává i odpůrce reformy Zdeněk Škromach - nebude odpovídat změnám

vývoje na globalizujícím se trhu práce. Financování investic do lidských zdrojů představuje jednu z hlavních překážek dynamičtějšího rozvoje konkurenceschopnosti české ekonomiky a pokud reforma veřejných financí nepůjde i tímto směrem a neprosadí žádoucí změny, nemá velkou šanci dosáhnout cíle. Jen taková šíře koncipované reformy může ale výrazně omezit nárůst situací sociální potřeby vyžadujících sociální ochranu.

Nejde však jen o vzdělání, i když zde je naše manko největší. Jedná se o komplex změn v oblasti péče o rodinu, péče o zdraví, zvýšení efektivnosti rekvalifikačních procesů, o bytovou politiku atd. V každém případě by však reforma financování lidských zdrojů měla sehrát klíčovou roli při podpoře tendencí směřujících k vytváření společnosti znalostí. Jen tak lze vytvořit předpoklady pro efektivní propojení sociálních a ekonomických cílů: to znamená na jedné straně vytvořit podmínky pro to, aby každý člověk - bez ohledu na výchozí majetkovou či příjmovou situaci - měl možnost získat co nejvyšší vzdělání a následně pak mohl uplatnit své schopnosti na trhu práce.

Odvaha, s jakou se Sobotkův tým pustil do návrhu reformy, si zaslouží uznání. Jenže namísto toho, aby vláda otevřela veřejnou diskusi s cílem získat pro reformu širší podporu a učinit ji průchodnou, zahájila kabinetní tance, které mají jediný cíl, a to zakopnout návrh reformy elegantně pod koberec. Shodou okolností v téže době britská labouristická vláda zveřejnila dokument ukazující, jak může taková reforma financování školství, vědy a výzkumu vypadat, je-li připravovaná těmi, kdo si jsou významu lidských zdrojů v ekonomice vědomi. Britský ministr školství v projevu před zákonodárci mimo jiné řekl: „*ve světě akcelerujících změn musíme všichni pochopit, že hlavní zbraní, kterou naše společnost dokáže tyto změny ovládnout - namísto jim podlehnout - je náš vzdělávací systém*“. To, co dále navrhl, není jistě populární, mnohé to bude bolet, ale má to ducha a energii, má to onen „šém“, jímž se kolos reforem opravdu rozhybe.

Doc. PhDr. Petr Matějů, PhD. a Radim Valenčík
Vyšlo v MF Dnes 10.2.2003

»

The call for longer school week questions the intention of Czech ministry of education to carry on the promised education reform

In the last weeks many in the Czech education community have been talking about a proposal by the Ministry of Education to increase the number of lessons at the lower, or compulsory, school levels. There are good reasons to question this move.

For more than 20 years a debate has been going on in Czech society about the demands of basic education, which makes up the first nine years of school. There's general agreement that the curriculum is crammed and academic. Psychologists complain that the requirements are too high and school practices too stressful, with devastating effects on weak students. International surveys of educational

achievement repeatedly show that Czech students have difficulties with tasks in the area of reading literacy and with nonroutine tasks in mathematics that require independent thinking and creativity. On the other hand, they do very well in science tasks that give them an opportunity to show their factual knowledge.

Further, in international comparisons the Czech education system appears too rushed. Students are expected to acquire all important skills and knowledge at the basic-school level. After that, only students attending academic secondary schools (gymnasia) continue with their full general education.

General education of students attending technical and vocational schools is insufficient. Students from countries with better-paced systems and continuing general education sometimes fail in comparison with Czech students at the age of 10 or 15 but easily outperform them at the end of secondary education.

Although these weaknesses of the Czech system are widely known, no official attempt has been made to improve the situation -- until recently, it seemed. A new basic-school curriculum that includes trimmed-down content, determined by individual schools, is to be introduced soon. Under this plan, the factual knowledge that was the main goal in previous curricula is only the means for reaching certain levels of competence.

All of which is why the ministry's recent proposal to lengthen the school day seems to contradict the very reforms it is championing. Consider that the implementation of the new curriculum does not require any additional lessons. Even if the amount of foreign-language education is to be increased, other areas offer room for significant reduction. Further, although ministry officials argue that Czech schools offer fewer lessons than in many other countries, international comparative statistics show that Czech schools offer an average number of lessons. The international statistics also do not tell us much about the amount of homework required from the students. In Czech schools students must do regular homework. Moreover, they are regularly examined and thus required to prepare on an everyday basis.

Finally, ministry officials argue that increasing the number of lessons at the basic level will help to eliminate the achievement differences between students coming out of basic school and those, generally more privileged, coming out of eight-year gymnasia. The way to solve this problem is to create an educational environment where all students, no matter their talents and circumstances, are educated together and can reach their potential. This notion is incorporated into the new curriculum.

For any real hope of improvement, ministry officials should set aside thoughts of increasing the number of teaching hours and instead concentrate on educational methods. The Czech system offers students mostly "frontal" teaching: Students are supposed to sit quietly

and are rarely given an opportunity for their own initiative or creativity. For all subjects the lessons are almost identical. This instruction is boring for gifted students, stressful for less gifted ones and extremely tiring for everybody. But recent developments at the Education Ministry have many observers wondering if officials there understand all this. If not, then no real breakthrough in education policy should be expected.

RNDr. Jana Straková
Vyšlo v The Post

»

O ženách a lidech. Rozhovor se socioložkou Marií Čermákovou

V třetím čísle časopisu Reflex vyšel rozhovor s PhDr. Marií Čermákovou, ředitelkou Sociologického ústavu AV ČR a vedoucí oddělení Gender & sociologie. Rozhovor se dotýká otázek současné české společnosti, postavení mužů a žen, sociologických výzkumů i stavu sociologie v Čechách. Přinášíme pouze krátký úryvek z třístránkového rozhovoru, plnou verzi najdete na [adrese http://www.reflex.cz/Clanek22994.htm](http://www.reflex.cz/Clanek22994.htm).

Co říkáte tomu, jak nás technika víc a víc svádí k osamění? Jako bychom stále méně potřebovali k životu druhé lidi. Stahujeme se do soukromí, nad klávesnici počítače, k dálkovému ovladači videa a televize ...

Že trávíme méně času v pospolitostech a společenských skupinách, to bych rozhodně netvrdila. Sociologická šetření ukazují pravý opak. Dříve se lidé uzavírali do soukromí rodiny a příbuzných. Teď jen trávíme víc času v práci, takže to vypadá, že se děje málo. Samozřejmě je to generační záležitost a papučáře už od televize těžko dostanete. Všimněte si ale, jak soukromé televize posunuly pořady pro mladé do pozdějších hodin. Protože oni u těch televizí odpoledne ještě nesedí, někde se baví nebo pracují.

Když se podíváme do zrcadla sestaveného ze sociologických dat, uvidíme ještě něco příjemného, co by člověk nečekal? Nebo je to naopak a jsme na tom hůř, než si namlouváme?

Naše společnost se nijak neidealizuje. Je to spíš opačně. V poslední době si o sobě neustále vytváříme nějaké negativní obrazy. A média je posilují. Vzpomeňte na blbou náladu. Česká společnost se hrozně podceňuje. Mě třeba velmi překvapilo, jak jsme tolerantní k menšinám a k homosexuálům. Reprezentativní výzkum ukázal, že jsme na úrovni Holanďanů. A přitom, když čtete noviny, myslel byste, bůhvíjak nejsme rigidní a plní xenofobie.

Jdeme do Evropy. Co říkají sociologické průzkumy o tom, jakým handicapem nás poznamenali komunisté?

Možná bychom neměli mluvit v minulém čase. Komunisté fungují v této společnosti stále, přestože si tak už většinou neříkají. Podle mě dnes působí největší škodu naše neschopnost vyrovnat se s minulostí. "Tlustá čára" za ní by

neměla být identická s názorem "co jsme si, to jsme si". Nemůžeme nad vším mávnout rukou a začít znova, jakoby nic. Takový postoj jen zadělává na další katastrofu. Neschopnost potrestat zločiny, zbabělost, neschopnost, lhostejnost či jiné "viny" jsou tím nejlepším způsobem, jak zajistit, aby se v budoucnu všechno zopakovalo.

Vyšlo v Reflexu

»

Vznikne plovoucí stranický systém? Rozhovor se socioložkou Klárou Vlachovou

Na konci roku 2002 vyšel v Revue Proglas rozhovor s Mgr. Klárou Plecitou – Vlachovou, vedoucí oddělení Hodnotové orientace ve společnosti Sociologického ústavu AV ČR. Rozhovor se zabýval stranickým systémem v České republice a jeho dalším možným vývojem. Tento rozhovor vedl Bohumil Pečinka. Přinášíme Vám úryvek, plnou verzi najdete na adrese http://www.cdkbrno.cz/proglas.php?clanek=2002_10_vlachova.

Jaké důsledky může mít slabá stranická identifikace?

Politologové Richard Rose a William Mishler nebo Hans-Dieter Klingemann a Martin Wattenberg se obávají, že pokud bude v postkomunistických zemích pozitivní stranická identifikace slabá, dojde ke vzniku "plovoucího" stranického systému, který povede k plebiscitní demokracii, v níž se v lepším případě k vrcholné moci dostane politik s malou odpovědností k parlamentu, stranám i voličům, v horším případě autoritář či diktátor. Tento vývoj hrozí zejména v zemích, které mají přímo voleného prezidenta či dokonce prezidentský systém. Vnímají negativně, že politické elity v postkomunistických zemích stále zakládají, dělí a spojují strany jen z toho důvodu, aby se znovu a znovu dostávaly k moci.

U nás je pozitivní stranická identifikace nižší než na západě, ale vyšší než v ostatních postkomunistických zemích. Přesto je patrné, že od roku 1996 poklesla. Nevnímám proto pozitivně současné všeobecné nadšení pro přímou volbu prezidenta a posílení jeho pravomocí. Nepřekvapuje mne, že jej propagují politici, kteří vynikají v onom zakládání, spojování a dělení a pro které není stranická identifikace důležitá. Překvapuje mne ale, že jej přijaly i strany, které si se svými voliči vybudovaly na naše poměry silný pozitivní vztah, čímž se v různé míře "zasloužily" o stabilitu politického prostředí a demokracie. Mám na mysli hlavně ODS.

Vraťme se ještě ke stranické identifikaci. Proč je v postkomunistických zemích tak slabá?

V zavedených demokraciích jsou strany jako instituce natolik staré a určité, že je jednoduché vytvořit si k nim pozitivní či negativní vztah. V nových či obnovených demokraciích tomu tak není. Většina lidí v postkomunistických společnostech za svůj život poznala dlouhodobě

jen jedinou stranu - komunistickou. Komunistické strany vládly hegemonicky a byly pro většinu lidí objektem negativní stranické identifikace. Prolínaly se s institucemi (vládou, parlamentem, atd.) a tím je - včetně politických stran - zdiskreditovaly. Politické strany se v těchto zemích potýkají s nízkou důvěrou nejen díky svému současnému výkonu, ale také díky diskreditaci v nedemokratické minulosti a také díky trvajícím kultivaci nedůvěry k politickým

stranám. Rose a Mishler si jako metaforu pro tento stav zvolili slogan Havlova Občanského fóra "Strany jsou pro straníky, Občanské fórum je pro všechny". Myslím, že v roce 1990 tento slogan charakterizoval dominantní štěpící linii v československé společnosti, od roku 1992 však měl být zapomínán.

Vyšlo v Revue Proglas

